

2. Het Vlaamse en het Nederlandse onderwijssysteem

In het hier gepresenteerde onderzoek zal voortdurend Vlaams en Nederlands materiaal vergeleken worden dat afkomstig is uit een onderwijscontext. Er zal nagegaan worden of leerkrachten Nederlands het belangrijk vinden dat hun leerlingen een standaarduitspraak verwerven (hoofdstuk 3) en er zal beschreven worden in welke mate in eindtermen, leerplannen en schoolboeken Nederlands aandacht besteed wordt aan uitspraak (hoofdstuk 4 en 5). Daarom begint deze bundel met een beknopte vergelijking van het Vlaamse en het Nederlandse onderwijssysteem. Bij het doornemen van de literatuur bleek namelijk dat de onderwijsterminologie in Vlaanderen en Nederland soms sterk verschilt. Typisch voor Vlaanderen zijn bijvoorbeeld *TSO*, *licentiaat* en *onderwijsnet*. Specifiek voor Nederland zijn bijvoorbeeld *havo*, *kerndoel* en *tweede fase*. Andere begrippen komen wel in beide delen van het taalgebied voor, maar betekenen in Nederland niet precies hetzelfde als in Vlaanderen. Dat is bijvoorbeeld het geval bij *basisvorming* en *leerplan*. Bovendien is de onderwijswereld voortdurend in beweging, waardoor er op korte termijn nieuwe termen kunnen ontstaan (bv. *vmbo* in Nederland), terwijl andere benamingen in de loop der jaren uit het schoolvocabularium verdwijnen (bv. *VSO* in Vlaanderen). Weer andere termen behoren al geruime tijd niet meer tot de officiële terminologie, maar worden toch nog frequent gebruikt (bv. *kleuterschool* in Nederland, *regent* in Vlaanderen). Door de Vlaamse en de Nederlandse onderwijsstructuur en -terminologie kort met elkaar te vergelijken, worden hoofdstuk 3, 4 en 5 hopelijk toegankelijk(er) voor wie niet zo vertrouwd is met het Vlaamse en/of het Nederlandse schoolgebeuren. Een kleine kanttekening vooraf: dit hoofdstuk beschrijft de situatie zoals ze was in 1999, het jaar waarin het veldwerk werd verricht voor het VNC-project *Variatie in de uitspraak van het Standaardnederlands*. Op het moment dat deze APIL verschijnt, kan bepaalde informatie dus lichtjes verouderd zijn.

2.1 Inleiding

Zowel in Vlaanderen als in Nederland is er *vrijheid van onderwijs*. In de literatuur worden vaak drie aspecten onderscheiden (zie bv. Reulen & Rosmalen 1985:25-26, Druine e.a. 1995:49-52, Min. Vl. Gem. 1996:13):

- vrijheid van stichting: in principe mag iedereen een school oprichten
- vrijheid van richting: er mag lesgegeven worden op basis van een levensbeschouwelijke of pedagogische visie (bv. katholieke eredienst, Steinerpedagogie)
- vrijheid van inrichting: het schoolbestuur bepaalt zelf vorm en inhoud van het onderwijs, al dan niet op basis van een levensbeschouwelijke visie of specifieke pedagogisch-didactische principes

Zowel in Vlaanderen als in Nederland is er *leerplicht* gedurende minstens twaalf schooljaren. In Nederland is de leerplicht ook *schoolplicht*: ouders of verzorgers moeten ervoor zorgen dat hun kinderen klassikaal onderwijs krijgen.⁶ In Vlaanderen is ook huisonderwijs toegestaan. In Vlaanderen gaan de meeste kinderen op twee en een half of drie jaar naar de kleuterschool, op hun zesde naar de lagere school en als ze twaalf zijn naar het secundair onderwijs. In Nederland bestaan sinds 1985 geen aparte kleuterscholen meer. Kinderen van vier tot twaalf gaan naar de basisschool, die acht groepen telt: groep 1 (VL: 2de kleuterklas) tot en met groep 8 (VL: 6de leerjaar). Op hun twaalfde gaan Nederlandse leerlingen naar het voortgezet onderwijs (Druine e.a. 1995:77; Min. VI. Gem. 1996:36-37, 42-43). In beide delen van het taalgebied is het onderwijs gratis zolang een kind leerplichtig is. In Vlaanderen betekent dit concreet dat het onderwijs kosteloos is voor alle leerlingen van het kleuter-, lager en secundair onderwijs. In Nederland is het onderwijs gratis tijdens de periode van volledige leerplicht, d.w.z. tot aan het einde van het schooljaar waarin een leerling zestien wordt (Druine e.a. 1995:55-58; Min. VI. Gem. 1996:16-17).

In Vlaanderen wordt een onderscheid gemaakt tussen drie *onderwijsnetten*: het Gemeenschapsonderwijs (georganiseerd door de Vlaamse Gemeenschap), het officieel gesubsidieerd onderwijs (georganiseerd door provincie, stad of gemeente) en het vrij gesubsidieerd onderwijs (waartoe hoofdzakelijk katholieke, maar bijvoorbeeld ook joodse scholen en Steinerscholen behoren).⁷ *Officieel* betekent dat het onderwijs georganiseerd wordt door de overheid (gemeenschap, provincie, stad, gemeente). *Gesubsidieerd* betekent dat de school subsidies ontvangt van de overheid. Gesubsidieerde scholen moeten aan een reeks voorwaarden voldoen, willen ze effectief subsidies ontvangen. Zo moeten ze een leerplan volgen dat overeenkomt met de wettelijke voorschriften, of dat door de minister van Onderwijs is goedgekeurd. De school moet bijvoorbeeld ook beschikken over nette lokalen en 'personeel dat de gezondheid van de leerlingen niet in gevaar brengt' (Vanderhoeven 1991:45). Het vrij onderwijs wordt georganiseerd door privé-personen of -organisaties, vaak bisdommen of congregaties. In het Gemeenschapsonderwijs worden het pedagogisch project en de leerplannen (cf. infra) vastgelegd door de Centrale Raad van de Autonome Raad van het Gemeenschapsonderwijs (ARGO). De overkoepelende organisaties van het gesubsidieerd onderwijs zijn de Cel van het Vlaams Provinciaal Onderwijs (CVPO), het Onderwijssecretariaat van de Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap (OVSG) en het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO). Het grootste net is het vrij gesubsidieerd onderwijs, waartoe, zoals hierboven al vermeld, hoofdzakelijk katholieke scholen behoren. In het schooljaar 1998-1999 bezocht driekwart van de Vlaamse jongeren een

---

⁶ Er zijn wel enkele uitzonderingen: de verplichting om kinderen klassikaal onderwijs te laten volgen geldt bijvoorbeeld niet voor kermisexploitanten of circusmedewerkers.

⁷ Over de betekenis van de term 'onderwijsnet' bestaat onenigheid omdat 'net' in de wet niet eenduidig gedefinieerd is (Druine e.a. 1995:63). Sommigen gaan ervan uit dat er geen drie netten zijn, maar acht. Daarbij worden bijvoorbeeld katholiek, protestants en joods onderwijs als aparte netten beschouwd. Verder valt op dat in de literatuur de benamingen 'gesubsidieerd officieel onderwijs' / 'officieel gesubsidieerd onderwijs' en 'gesubsidieerd vrij onderwijs' / 'vrij gesubsidieerd onderwijs' door elkaar worden gebruikt.

vrije gesubsidieerde school (Min. VI. Gem. 1999a en b). Meer informatie over de onderwijsnetten is te vinden in Vanderhoeven (1991:41-48), Tielemans (1991:12-13, 74-77), Druine e.a. (1995:61-65), Min. VI. Gem. (1996:18-24) en Verhoeven & Elchardus (2000:27-29).

In Nederland wordt een onderscheid gemaakt tussen twee *rechtsstelsels*: openbaar en bijzonder onderwijs. Tot het openbaar onderwijs behoren rijksscholen en gemeentelijke scholen. Katholieke, protestantse en algemeen bijzondere scholen worden tot het bijzonder onderwijs gerekend. Elke gemeente is *bevoegd gezag* voor het openbaar onderwijs op haar grondgebied. Bijzondere scholen worden bestuurd door de vereniging, de stichting of het kerkgenootschap die/dat de school heeft opgericht. Bijna 70% van de Nederlandse leerlingen bezoekt een school voor bijzonder onderwijs (Reulen & Rosmalen 1986:26-27; Druine e.a. 1995:53-54; Min. VI. Gem. 1996:19, 21).

In hoofdstuk 4 wordt beschreven in hoeverre in Vlaamse en Nederlandse *leerplannen* Nederlands aandacht wordt besteed aan uitspraak. Bij de materiaalverzameling voor dat hoofdstuk bleek al snel dat het begrip 'leerplan' in beide delen van het taalgebied verwijst naar een heel ander type document. Daarom wordt de term hier kort toegelicht.⁸ In Vlaanderen is de benaming 'leerplan' min of meer voorbehouden aan documenten die centraal worden opgesteld door de overkoepelende organisaties van de onderwijsnetten: ARGO, OVSG, VKSO (zie ook Min. VI. Gem. 1995:20; Verhoeven & Elchardus 2000:29).⁹ In Nederland is volgens Verbeek (1993:8) 'de tijd van centraal gedefinieerde leerplannen [...] voorbij'.¹⁰ Het Nederlandse leerplan is een 'uitnodiging tot stellingname' (ibid.). Het wil leerkrachten aanknopingspunten bieden om in discussies met collega's een eigen professioneel standpunt in te nemen. Een leerkracht beslist dus ook zelf welke delen van het leerplan hij doorneemt: 'Als u niets ziet in *luisteren naar studiestof*, laat u dit hoofdstuk ongelezen' (Bonset e.a. 1999:18). De Boer (1990:3) noemde zijn leerplan voor het individueel beroepsonderwijs zelfs bewust een 'leerplanvoorstel', 'omdat het hier gepresenteerde plan geen leerstof voorschrijft of verplicht, maar suggesties doet voor de (complete) invulling van het taalonderwijs'. Een leerplan wordt dus ook niet in één keer ingevoerd, want 'daarvoor is het te omvangrijk' (De Boer 1990:13).

Een Vlaams leerplan is een officieel document, het is nooit een volledig onderwijsleerpakket. In Nederland is een leerplan soms wel vergezeld van kant-

---

⁸ Voor het Nederlandse primair (VL: 'lager') onderwijs is het begrip 'leerplan' uitgebreid bestudeerd door Lentz & Van Tuijl (1989). Uit hun studie blijkt dat de precieze inhoud van de term niet altijd duidelijk was: 'Een leerplan is onderdeel van die verzameling waarvoor een verzamelnaam ontbreekt. Er is geen term die verwijst naar de verschillende onderdelen gezamenlijk. In het vervolg zal blijken dat dat aanleiding geeft tot verwarring.' (Lentz & Van Tuijl 1989:47).

⁹ Het Vlaams Provinciaal Onderwijs heeft geen eigen leerplannen voor het basis- en secundair onderwijs (website Min. VI. Gem.). In Oost-Vlaanderen gebruiken provinciale scholen de leerplannen van het Gemeenschapsonderwijs, in de andere provincies baseren ze zich op de OVSG-leerplannen. Het Provinciaal Onderwijs heeft wel eigen leerplannen voor het onderwijs voor sociale promotie.

¹⁰ Lentz & Van Tuijl (1989:57) beschrijven hoe het leerplan in Nederland al op het einde van de 19de eeuw 'functioneert in een communicatieve context waarin *autonomie* en *toezicht* met elkaar op gespannen voet staan'.

en-klaar didactisch materiaal (zie bv. Boland e.a. 1993, Boland & De Boer 1994). Zelfs een schoolboekenreeks ('methode') wordt in Nederland wel eens 'leerplan' genoemd. Zo lezen we in de docentenhandleiding bij de methode *Goed Nederlands*: '*Goed Nederlands* biedt u een volledig en concreet leerplan. Maar de sectie of de docent bepaalt hoe er met het boek gewerkt wordt.' En in een docentenhandleiding bij *Nieuw Nederlands* staat: '*Nieuw Nederlands* geeft een compleet en welomschreven leerplan'.¹¹

2.2 Structuur van het secundair/voortgezet onderwijs

2.2.1 Structuur van het secundair onderwijs in Vlaanderen¹²

In Schema 2.1 wordt de structuur van het Vlaams secundair onderwijs weergegeven:

			Onderwijsvormen			
		leeftijd				
Eerste graad	leerjaar 1	13	1ste leerjaar A			1B
	leerjaar 2	14	2de leerjaar			BVL
Tweede graad	leerjaar 3	15	3 ASO	3 KSO	3 TSO	3 BSO
	leerjaar 4	16	4 ASO	4 KSO	4 TSO	4 BSO
Derde graad	leerjaar 5	17	5 ASO	5 KSO	5 TSO	5 BSO
	leerjaar 6	18	6 ASO	6 KSO	6 TSO	6 BSO
	leerjaar 7 (facultatief)	19	7 ASO	7 KSO	7 TSO	7 BSO

Schema 2.1: Structuur van het Vlaams secundair onderwijs

Het secundair onderwijs in Vlaanderen telt voor iedereen zes leerjaren¹³, ingedeeld in drie *graden*. In de eerste graad (eerste en tweede leerjaar) is een (vrij groot) deel van het studiepakket identiek voor alle leerlingen van hetzelfde leerjaar. Naast dit gemeenschappelijke deel is er een optioneel gedeelte dat leerlingen zelf kunnen invullen, weliswaar binnen een wettelijk vastgelegd kader. De meeste leerlingen komen na de lagere school terecht in het eerste leerjaar A. Wie een leerachterstand heeft of in de basisschool al veel moeite had met de leerstof, kan naar het eerste leerjaar B.

¹¹ De citaten zijn ontleend aan de docentenhandleiding bij *Goed Nederlands* voor het eerste leerjaar (1993, p.13) en de docentenhandleiding bij *Nieuw Nederlands* voor het eerste leerjaar vbo/mavo (1997, p.6). De bibliografische gegevens van deze werken zijn te vinden in Bijlage 4.

¹² De structuur van het Vlaamse secundair onderwijs wordt o.a. besproken in Druine e.a. (1995:80-85), Min. VI. Gem. (1996:42-50) en Tielemans (1991:21-32).

¹³ Na het zesde leerjaar kunnen leerlingen soms facultatief een zevende leerjaar volgen. Dit kan de vorm aannemen van een voorbereidend jaar op het hoger onderwijs (ASO, KSO), een specialisatiejaar (TSO, KSO, BSO) of een zevende jaar BSO dat de mogelijkheid biedt om het getuigschrift van secundair onderwijs te behalen. ASO-, TSO- en KSO-leerlingen behalen het getuigschrift van secundair onderwijs nadat ze met succes het zesde leerjaar hebben afgerond. Dit document is een voorwaarde om toegelaten te worden tot het hoger onderwijs.

In het eerste leerjaar A worden minimaal 27 van de 32 lessen besteed aan een gemeenschappelijke *basisvorming* (1 lesuur = 50 minuten). Daarnaast is er een *keuzegedeelte* van vijf uur. De school stelt deze keuzepakketten samen. Enkele voorbeelden: 4 uur Latijn en 1 uur sport, 2 uur technologische opvoeding, 1 uur ondersteuning wiskunde, 1 uur ondersteuning Nederlands en 1 uur expressie. Via dit keuzegedeelte kan een school binnen een wettelijk bepaald kader haar eigen accenten leggen. In het tweede leerjaar zijn er minimaal 24 lessen *basisvorming*. Daarnaast zijn er *basisopties* die de leerling voorbereiden op de keuze van een studierichting in het derde leerjaar. Er zijn 'algemeen' gerichte basisopties (bv. Grieks-Latijn, Moderne Wetenschappen) en meer 'technisch' gerichte basisopties (bv. Mechanica-Elektriciteit, Techniek-Wetenschappen). In het beroepsvoorbereidend leerjaar (BVL) wordt 16 uur besteed aan *basisvorming*. Daarnaast kiest elke leerling één of twee *beroepenvelden*, (bv. Land- en tuinbouw, Zeevisserij, Metaal, Diamantbewerking). In het tweede leerjaar hebben leerlingen 32 of 34 uur les per week.

Voor de eerste graad zijn door de overheid *eindtermen* gedefinieerd. De eindtermen voor de tweede en de derde graad waren in 1999 nog niet goedgekeurd door het Vlaamse Parlement. Eindtermen zijn:

'[...] minimumdoelstellingen die de school dient na te streven en die door de meerderheid van de leerlingen, in het niveau en de richting waarin ze zich bevinden, bereikt moeten worden. Het gaat om kwaliteiten inzake kennis, inzicht, onderwijsattitudes en vaardigheden' (Min. VI. Gem. 1996:30).

Alle scholen (en netten) gebruiken deze eindtermen als richtsnoer bij de organisatie van hun onderwijs. De inspectie neemt ze ook als uitgangspunt om na te gaan of scholen beantwoorden aan de kwaliteitseisen die de overheid (en de maatschappij) oplegt aan het onderwijs (Druine e.a. 1995:154-156; Min. VI. Gem. 1996:30). Voor de B-stroom (1B en BVL) zijn er *ontwikkelingsdoelen*. De school moet deze doelen nastreven, maar niet alle leerlingen hoeven ze in dezelfde mate te bereiken.

Vanaf het derde leerjaar wordt er een onderscheid gemaakt tussen vier *onderwijsvormen*: Algemeen Secundair Onderwijs (ASO), Technisch Secundair Onderwijs (TSO), KunstSecundair Onderwijs (KSO) en BeroepsSecundair Onderwijs (BSO). Binnen die onderwijsvormen kiezen de leerlingen een studierichting (cf. Schema 2.2). De lessentabellen bevatten steeds een gemeenschappelijk gedeelte (*basisvorming*) en een *optioneel gedeelte*. Het optionele deel bestaat uit een *fundamenteel* en een *complementair* gedeelte. Het fundamenteel gedeelte is bepalend voor de studierichting. Enkele voorbeelden: bij de ASO-richting Economie-Moderne Talen bevat het fundamenteel gedeelte (o.a.) een aantal uren economie, bij de TSO-richting Elektromechanica bevat het fundamenteel gedeelte (o.a.) lessen in elektriciteit. Het complementair gedeelte bestaat uit een beperkt aantal keuze-uren die de school zelf kan invullen. Leerlingen in de tweede en de derde graad hebben 32 tot 36 uur les per week.

<p>Algemeen Secundair Onderwijs (ASO)</p> <ul style="list-style-type: none"> - nadruk ligt op een brede, theoretische vorming - voorbereiding op hoger onderwijs - elke opleiding is opgebouwd rond twee hoofdvakken <p>Voorbeelden: <i>Economie-Moderne Talen, Grieks-Latijn, Moderne Talen-Wiskunde</i></p>
<p>Technisch Secundair Onderwijs (TSO)</p> <ul style="list-style-type: none"> - vooral aandacht voor algemene en technisch-theoretische vakken, aangevuld met praktijklessen - voorbereiding op beroepsleven of hoger onderwijs <p>Voorbeelden: <i>Biotechniek, Mechanica, Sociale en Technische Wetenschappen</i></p>
<p>KunstSecundair Onderwijs (KSO)</p> <ul style="list-style-type: none"> - aandacht voor algemene vorming, naast actieve kunstbeoefening - voorbereiding op beroepsleven of hoger onderwijs <p>Voorbeelden: <i>Ballet, Muziek, Audiovisuele vorming</i></p>
<p>BeroepsSecundair Onderwijs (BSO)</p> <ul style="list-style-type: none"> - praktisch gericht onderwijs, waar jongeren een specifiek beroep leren - doorstroming naar het hoger onderwijs mogelijk als leerlingen via een zevende leerjaar een diploma van secundair onderwijs behalen <p>Voorbeelden: <i>Juweliërskunst, Haartooi, Zeevisserij</i></p>

Schema 2.2: Onderwijsvormen in het Vlaams secundair onderwijs

Opmerking

In de jaren zeventig en tachtig bestonden er in Vlaanderen twee onderwijssystemen naast elkaar: type I, oftewel het *Vernieuwd Secundair Onderwijs* (VSO), en type II, het 'traditionele' systeem. Wie straks de bibliografische gegevens van de Vlaamse leerplannen bestudeert (Bijlage 2), treft daarin sporadisch nog VSO-termen aan: *doorstromingsafdeling*, *korte kwalificatie* en *lange kwalificatie*. Het onderscheid tussen doorstromingsrichtingen en kwalificatierichtingen werd gemaakt vanaf het derde leerjaar. Grofweg gedefinieerd: doorstromingsafdelingen (ASO, deels ook TSO en KSO) bereidden leerlingen voor op hoger onderwijs (universiteit, hogeschool). Kwalificatierichtingen (TSO, KSO, BSO) waren in de eerste plaats een voorbereiding op het beroepsleven. Het getuigschrift voor de *lange kwalificatie* behaalde men na het zesde (eventueel zevende) leerjaar, de *korte kwalificatie* was afgerond na het vierde (eventueel vijfde) leerjaar (zie ook Vanderhoeven 1991:61-62, Druine e.a. 1995:34 ff.).

2.2.2 Structuur van het voortgezet onderwijs in Nederland¹⁴

In het Nederlandse voortgezet onderwijs wordt een onderscheid gemaakt tussen de volgende *schooltypes* (Schema 2.3):

- Het vwo (*voorbereidend wetenschappelijk onderwijs*) bereidt leerlingen voor op de universiteit. In de praktijk gaan ook heel wat leerlingen met een vwo-diploma naar het hbo (*hoger beroepsonderwijs*, georganiseerd aan hogescholen). De vwo-opleiding duurt zes jaar.
- Het havo (*hoger algemeen voortgezet onderwijs*) bereidt voor op het hbo (hoger beroepsonderwijs) en telt vijf leerjaren. Leerlingen kunnen na 5 havo ook doorstromen naar 5 vwo, of naar het mbo (*middelbaar beroepsonderwijs*).
- Leerlingen uit het mavo (*middelbaar algemeen voortgezet onderwijs*) en vbo (*voorbereidend beroepsonderwijs*) worden voorbereid op het mbo (*middelbaar beroepsonderwijs*), maar het vbo is beroepsgericht dan het mavo. Beide schooltypes tellen vier leerjaren. Wie een mavo-diploma heeft, kan ook doorstromen naar 4 havo. Deze leerlingen kunnen hun opleiding ook verderzetten in het *leerlingwezen* (VL: 'leercontract'), 'een combinatie van leren op school en werken in de praktijk van werkplaats, fabriek, winkel, kantoor etc. onder leiding van een patroon' (Knoers 1996:37).
- Wie moeite heeft met het gewone programma, kan terecht in het ivbo, het *individueel voorbereidend beroepsonderwijs*. De klasgroepen zijn hier kleiner dan in het vbo.

	leeftijd	Schooltypes				
				sinds 1999: vmbo		
leerjaar 1	13	1 vwo	1 havo	1 mavo	1 vbo	1 ivbo
leerjaar 2	14	2 vwo	2 havo	2 mavo	2 vbo	2 ivbo
leerjaar 3	15	3 vwo	3 havo	3 mavo	3 vbo	3 ivbo
leerjaar 4	16	4 vwo	4 havo	4 mavo	4 vbo	4 ivbo
leerjaar 5	17	5 vwo	5 havo			
leerjaar 6	18	6 vwo				

↓   ↓   ↓
 univ./   hbo   mbo / leerlingwezen
 hbo

Schema 2.3: Schooltypes in het Nederlandse voortgezet onderwijs

Schoolsystemen van verschillende landen met elkaar vergelijken is erg moeilijk, equivalenten vinden voor specifieke studierichtingen in een ander onderwijsstelsel is helemaal een heikele zaak. We moeten schoolsystemen immers bekijken in hun historische, culturele en sociale context. Druine e.a. (1995:95-96) stellen – met het nodige voorbehoud – dat mavo en havo te vergelijken zijn met het Vlaamse TSO, terwijl het vbo gelijkenissen vertoont met het Vlaamse BSO.

Een belangrijke vernieuwing in het Nederlandse voortgezet onderwijs was de invoering van de *basisvorming* in 1993, een inhoudelijke heroriëntatie

¹⁴ De structuur van het Nederlandse voortgezet onderwijs wordt o.a. besproken in Druine e.a. 1995:86-95; Knoers 1996:34-40; Min. VI. Gem. 1996:43-51.

van het onderwijs in de eerste twee à drie leerjaren van het voortgezet onderwijs (Bonset 1993, Knoers 1995:63-64, Druine e.a. 1995:156-161, Min. VI Gem. 1996:45). Er is een kerncurriculum van 15 vakken, waaraan 3000 lesuren besteed worden (1 lesuur = 50 minuten). Twintig procent van de lestijd (= ca 600 lesuren) mogen scholen zelf invullen, om zo eigen accenten te leggen. Ze kunnen de leerlingen bijvoorbeeld Latijn of godsdienst¹⁵ aanbieden. In de wet zijn voor de verplichte vakken *kerndoelen* vastgelegd, waarin beschreven wordt welke leerinhouden een school haar leerlingen minimaal moet aanbieden. In principe doen leerlingen drie jaar over de basisvorming, maar een school mag ze ook spreiden over twee of vier jaar (bv. twee jaar in havo/vwo, vier jaar in mavo, vbo en ivbo). Leerlingen krijgen zo'n 32 uur per week les.

Vanaf het schooljaar 1999-2000 versmolten vbo en mavo tot één schooltype: het vmbo, oftewel *voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs*. De Nederlandse scholen kwamen toen in een overgangsfase terecht. De oudste leerlingen volgden nog (i)vbo of mavo, terwijl de jongsten al vmbo'ers waren. In het vmbo wordt gewerkt met vier *leerwegen* en vier *sectoren*. Leerwegen zijn routes waartussen leerlingen kiezen na het tweede leerjaar en die staan voor een bepaalde manier van leren. Wie weinig problemen heeft met studeren, kan de meest theoretische route aan. Wie liever praktisch bezig is, neemt een meer beroepsgerichte leerweg. Er is een *theoretische*, een *gemengde*, een *kaderberoepsgerichte* en een *basisberoepsgerichte* leerweg (Min. OCenW 1998a:3-4; Min. OCenW 1998b:5-6, 13; Min. OCenW 1999b:2-6). Na het vmbo, dat net als vbo en mavo vier leerjaren telt, kunnen leerlingen doorstromen naar het mbo, het *middelbaar beroepsonderwijs*, dat ook wel *secundair beroepsonderwijs* wordt genoemd.¹⁶ Na de theoretische leerweg kunnen leerlingen – onder bepaalde voorwaarden – ook overgaan naar het vierde leerjaar van het havo. De basisberoepsgerichte leerweg geeft toegang tot mbo-opleidingen die voorbereiden op een uitvoerend beroep. Naast een leerweg kiezen leerlingen ook een sector, een samenhangend vakkenpakket dat hen voorbereidt op een bepaald werkterrein. Er zijn vier sectoren: techniek, zorg en welzijn, economie en landbouw (Min. OCenW 1998a:4-5; Min. OCenW 1998b:6, 12; Min. OCenW 1999b:7-8).

Afdelingen voor ivbo, *individueel beroepsonderwijs*, zijn met ingang van 1 augustus 1998 omgezet in afdelingen voor leerwegondersteunend onderwijs (Min. OCenW 1998a:6; Min. OCenW 1998b: 14; Min. OCenW 1999b:10). De extra ondersteuning is erop gericht om de leerlingen toch een regulier diploma te laten behalen in de leerwegen van het vmbo, meestal de basisberoepsgerichte. Een school kan op verschillende manieren vorm geven aan leerwegondersteunend onderwijs. Ze kan bijvoorbeeld de hulp van remedial teachers inroepen of werken met kleinere klasgroepen. Leerlingen voor wie de leerwegen, zelfs met leerwegondersteuning, te moeilijk zijn, kunnen

---

¹⁵ Volgens de Belgische grondwet hebben alle leerplichtige leerlingen recht op een religieuze of morele opvoeding. Daarom krijgen alle leerlingen in het lager en secundair onderwijs godsdienst of niet-confessionele zedenleer op school. In Nederland behoren deze vakken niet tot de basisvorming (zie ook Druine e.a. 1995:51, Min. VI. Gem. 1996:14, 16).

¹⁶ Het Nederlandse *secundair beroepsonderwijs* mag uiteraard niet verward worden met het Vlaamse *BeroepsSecundair Onderwijs* (BSO). Het eerste is een vervolgopleiding (16-20 jaar), het tweede niet (12-18/19 jaar).

praktijkonderwijs volgen. Zij zullen geen diploma behalen, maar worden via praktische training rechtstreeks voorbereid op een functie op de arbeidsmarkt.

Ook in de bovenbouw (= *tweede fase*)¹⁷ van havo en vwo is recent heel wat veranderd. Vroeger stelden vwo- en havo-leerlingen (net als de voormalige mavo- en vbo-leerlingen) in grote mate zelf hun vakkenpakket samen (Druine e.a. 1995:89-90; Min. VI. Gem. 1996:47, 49). Die vrije pakketkeuze bood niet altijd een goede inhoudelijke voorbereiding op vervolgoopleidingen. Daarom kiezen leerlingen nu een *profiel*, met een samenhangend vakkenpakket. Er zijn er vier: *cultuur & maatschappij*, *economie & maatschappij*, *natuur & gezondheid* en *natuur & techniek*. Het vakkenpakket van elk profiel bestaat uit drie delen. Ten eerste is er een gemeenschappelijk gedeelte dat bijna de helft van de lestijd beslaat, en waartoe ook het vak Nederlands behoort. Daarnaast is er een profieldeel, waaraan ruim een derde van de tijd besteed wordt. Enkele voorbeelden: in het profiel 'natuur & techniek' volgt een leerling wiskunde, natuurkunde en scheikunde, in het profiel 'economie & maatschappij' krijgt hij economie, wiskunde, geschiedenis en aardrijkskunde. Ten slotte is er ook een vrij deel, waarbij leerlingen kunnen kiezen uit het aanbod van de school, bv. Spaans en informatica (Min. OCenW 1998c:§10-12; Min. OCenW 1999a:§2; Min. OCenW 1998b:4). Verder wil de overheid dat scholen mettertijd uitgroeien tot *Studiehuizen*, waarin leerlingen zo actief en zelfstandig mogelijk aan het werk zijn. Binnen het Studiehuis verandert uiteraard ook de taak van de leerkracht: hij is geen onderwijzer meer, maar organiseert en begeleidt het leerproces. Scholen konden vrijwillig starten met de vernieuwde tweede fase per 1 augustus 1998. De meeste scholen startten een jaar later, dus per 1 augustus 1999 (Min. OCenW 1999a:§1, §5; Min. OCenW 1998b:4).

2.3 Lerarenopleiding

In Vlaanderen bestaan er opleidingen tot *leraar kleuteronderwijs*, *leraar lager onderwijs*, *leraar secundair onderwijs - groep 1* en *leraar secundair onderwijs - groep 2*. De eerste drie opleidingen worden georganiseerd door hogescholen, de vierde door universiteiten. Leraren secundair onderwijs - groep 1 worden nog vaak *regenten* genoemd. Hun opleiding duurt drie jaar. Regenten in spe kiezen drie vakken ('opleidingseenheden') waarvoor ze lesbevoegdheid willen behalen. Vanaf het tweede jaar van hun opleiding diepen ze één van die opleidingseenheden uit. Regenten geven les in de eerste en de tweede graad van het secundair onderwijs en in alle graden van het beroepsonderwijs. Universiteitsstudenten die leraar willen worden, volgen de academische initiële lerarenopleiding, georganiseerd door de universiteiten. Ze worden opgeleid om les te geven in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs, en hebben ook lesbevoegdheid in hogescholen. Een leraar met een academische opleiding noemt men *licentiaat*, naar zijn academische titel (NL: doctorandus). De universitaire lerarenopleiding wordt ofwel gecombineerd met de tweede cyclus van de basisopleiding, ofwel volgen studenten ze na het behalen van

---

¹⁷ In het Nederlandse voortgezet onderwijs worden twee *fasen* onderscheiden. De term *eerste fase* verwijst naar de vierjarige opleidingen mavo, vbo en ivbo, en de eerste drie leerjaren van havo en vwo. Het begrip *tweede fase* verwijst naar de bovenbouw van havo (leerjaar 4 en 5) en vwo (leerjaar 4 tot en met 6).

hun diploma, dus in een extra jaar. Meer details over de lerarenopleiding in Vlaanderen zijn te vinden in Druine e.a. (1995:121-122), Min. VI. Gem. (1996:66-68) en Wielemans (1996:89-90).

In Nederland zijn er lerarenopleidingen voor het basisonderwijs en voor het voortgezet onderwijs. Met betrekking tot het voortgezet onderwijs wordt een onderscheid gemaakt tussen eerstegraads- en tweedegraadsopleidingen. Leraren met een tweedegraadsbevoegdheid kunnen lesgeven in de eerste drie leerjaren van vwo en havo, en in alle jaren van mavo, vbo en mbo. De tweedegraadsopleiding wordt georganiseerd door hogescholen (hbo) en duurt vier jaar. Bij het begin van hun studie kiezen studenten momenteel één vak waarin ze onderwijsbevoegdheid willen verwerven. Wie een eerstegraadsbevoegdheid heeft, mag ook in de bovenbouw van havo (leerjaar 4 en 5) en vwo (leerjaar 4 t/m 6) lesgeven.¹⁸ De eerstegraadsopleiding kan ofwel gevolgd worden aan een universiteit (1 jaar voltijds), ofwel aan een hogeschool (3 jaar in deeltijd), aansluitend op de tweedegraadsopleiding voor hetzelfde vak. Een specifieke opleiding tot leraar voortgezet onderwijs is in Nederland pas relatief laat tot stand gekomen. Pas in 1969 ontstonden de eerste tweedegraadsopleidingen. Daarnaast waren er ook deeltijd cursussen die een eerstegraadsbevoegdheid (de zgn. 'akte MO-B') of een tweedegraadsbevoegdheid (de zgn. 'akte MO-A') opleverden. Meer informatie over de lerarenopleiding in Nederland is te vinden in Druine e.a. (1995:122-125), Min. VI. Gem. (1996:67-69), Knoers (1995:66-67), Min. OCenW (1999c).

---

¹⁸ Oorspronkelijk werden in het Nederlands voortgezet onderwijs geen twee maar drie niveaus ('graden') onderscheiden (Druine e.a. 1995:123, Reulen & Rosmalen 1985:154, Stellinga 1971:30): (1) het lager beroepsonderwijs en het mavo, (2) de onderbouw van het havo en het eerste leerjaar van het vwo en (3) de bovenbouw van het havo en leerjaar 2 tot en met 6 van het vwo. Om in deze schooltypes les te mogen geven was resp. een *derde*-, *tweede*- of *eerstegraadsbevoegdheid* nodig. Nu worden nog maar twee niveaus onderscheiden: havo/vwo (waarvoor een eerstegraadsbevoegdheid nodig is) en vbo/mavo (waarvoor een tweedegraadsbevoegdheid nodig is).